

Міністерство освіти і науки України
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

ОСНОВИ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ

*Методичні рекомендації
до самостійної роботи студентів*

Укладач: Л.Б. Костик

Чернівці
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича
2022

**УДК 378.091.2:005.57](076)
О-751**

Друкується за ухвалою вченої ради факультету педагогіки, психології та соціальної роботи Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича
(протокол №12 від 30 червня 2022 року)

Рецензенти:

Коваленко Н.С., доктор філологічних наук, доцент, кафедри української мови Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка

Равлюк Т.А., кандидат педагогічних наук, доцент кафедри загальної та соціальної педагогіки Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Укладач: Л.Б. Костик

О-751 **Основи** професійно-педагогічного спілкування: метод. реком. до самостійної роботи студентів. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2022. 52 с.

Дане видання складене для студентів психолого-педагогічних факультетів, вихователів, практичних психологів та інших фахівців, які спеціалізуються в галузі педагогіки та психології дошкільної освіти при вивченні курсу «Основи професійно-педагогічного спілкування», допоможе при підготовці до самостійних та практичних занять й формуванню у них практичних комунікативних умінь та навичок ефективної мовленнєвої поведінки в різних ситуаціях педагогічного спілкування.

УДК 378.091.2:005.57](076)

© Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 2022

ЗМІСТ

СПІЛКУВАННЯ ЯК СОЦІАЛЬНО- ПЕДАГОГІЧНА ВЗАЄМОДІЯ

Тема 1. Спілкування як чинник формування особистості	5
Тема 2. Психологічні основи педагогічного спілкування.....	9
Тема 3. Професійне спілкування в структурі діяльності вихователя	12
Тема 4. Культура мовлення як основа педагогічної комунікації.....	15

МОРАЛЬНІ ЗАСАДИ ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ

Тема 5. Етикет мовної поведінки педагога.....	18
Тема 6. Етикет невербального спілкування.....	20
Література	23
Додатки	25

ВСТУП

Спілкування є найважливішим професійним інструментом педагогічної діяльності.

Дисципліна *«Основи професійно-педагогічного спілкування»* спрямована на оволодіння технологіями компетентнісного професійно-педагогічного спілкування, з метою реалізації особистісно-орієнтованого підходу в освіті, засвоєння студентами цілісної риторичної парадигми культури, виробленні особистого комунікативного стилю спілкування та готовності до застосування тренінгу у професійній діяльності.

Мета навчальної дисципліни: засвоєння системи знань у галузі теорії лінгвістичної комунікації, формування практичних комунікативних умінь, навички ефективної мовленнєвої поведінки в актуальних ситуаціях педагогічного спілкування; моделювання педагогічного спілкування з позицій особистісно-орієнтованої взаємодії та професійно-практичної доцільності, вироблення умінь дискусійного проведення навчальних занять.

Важливе значення в педагогічній практиці, успішній життєдіяльності навчального закладу має встановлення контактів педагогів із колегами, дітьми, батьками. Слово вихователя є головним засобом навчання і виховання дітей дошкільного віку, а його комунікативні здібності, дотримання ним етичних норм спілкування з вихованцями – необхідні умови досягнення педагогом найвищих щаблів педагогічної майстерності.

СПІЛКУВАННЯ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ВЗАЄМОДІЯ

ТЕМА 1. СПІЛКУВАННЯ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ

Мета: поглиблення знань про види та особливості педагогічного спілкування; характеризувати стилі та моделі педагогічного спілкування; уміти вибирати стратегію взаємодії; вибудовувати взаємодію відповідно до ситуації спілкування; розвивати свої комунікативно-мовленнєві вміння.

Питання для обговорення

1. Особливості та види педагогічного спілкування
2. Процес спілкування та його функції
3. Стилi педагогічного спілкування

Завдання для самостійної та індивідуальної роботи студентів.

1. Виконайте тести.
2. Підготуйте реферат (тема на вибір):

«Спілкування: наука чи мистецтво».

«В. Сухомлинський про роль педагогічного спілкування».

«Способи комунікативного впливу викладача на студентів».

«Проблема педагогічної комунікації в сучасних наукових розвідках».

Важливо знати:

1. Особливості та види педагогічного спілкування

Спілкування є необхідною потребою кожної людини. Завдяки спілкуванню відбувається об'єднання людей, узгоджуються їх спільні дії, виробляються норми поведінки, передається суспільно-історичний досвід. Щоб повніше оцінити вплив спілкування на розвиток суспільства, вчені намагаються визначити його функції, встановити й дослідити окремі його аспекти. Спілкування – специфічна форма взаємодії і взаємовпливу суб'єктів, породжена потребами обопільної діяльності (М.І.Дьяченко, Л.О.Кандибович)

В основі педагогічного спілкування лежить *суб'єкт-суб'єктний* принцип взаємодії. Суб'єкти педагогічного спілкування виступають з різних позицій: учитель організовує взаємодію; учень, сприймаючи дії вчителя, включається у взаємодію (таке спілкування дає змогу йому стати активним суб'єктом педагогічного процесу, реалізувати свої потенційні можливості).

Педагогічне спілкування – система соціально-психологічної взаємодії між учителем та учнем, спрямована на створення оптимальних соціально-психологічних умов для обопільної діяльності (Н.П. Волкова).

Вплив будь-якого виду спілкування (безпосереднього чи опосередкованого) може мати свій вияв і відобразитись на соціально-психологічних змінах (сприятливих чи несприятливих).

Виділяють 6 видів спілкування, беручи до уваги проблему спілкування:

1. Мовне, немовне (вербальне і невербальне), комбіноване спілкування виділяють за перевагою одного з комунікативних засобів.
2. Ділове (або діяльне «вільне») або позадіяльне вирізняють за ситуацією і входженням (включенням) у провідну діяльність.
3. Спілкування безпосередньо пов'язане або непов'язане з вирішенням поставлених завдань визначають за змістовним зв'язком і завданнями спільної діяльності.
4. Функціонально-рольове (керівник-підлеглий) або неформальне (спілкування між друзями) виділяють за статусом комунікантів, їх службо-вого становища.
5. Особистісно-орієнтоване (звернене до конкретної особи) і соціально-орієнтоване - це спілкування залежить від спрямованості або орієнтованості звернення індивіда.
6. За результативністю та досягненим ефектом буває необхідне спілкування (міжособистісні контакти, без яких спільна діяльність практично не здійснюється); бажане (тут міжособистісні контакти сприяють більш успішному вирішенню виховних і виробничих завдань); нейтральне

(міжособистісні контакти тут не сприяють, але й не заважають вирішенню спільних завдань), небажане спілкування (міжособистісні контакти ускладнюють досягнення спільної робочої мети).

Зазначений тут шостий вид спілкування має вплив на продуктивність або непродуктивність міжособистісних контактів, а також на критерії їх оптимальності (на досягнення кінцевої мети).

Крім міжособистісного, за участю суб'єктів розрізняють: *міжособистісне, особистісно-групове та міжгрупове спілкування*. За характером: *безпосереднє, опосередковане, монологічне, діалогічне*. За тривалістю: *короткочасне, довготривале, завершене, незавершене, перерване*.

У характеристиці спілкування Б.Ф.Ломов виділяє три класи функцій: інформаційно-комунікативні, регулятивно-комунікативні й афективно-комунікативні.

Інформаційно-комунікативна функція охоплює процеси формування, передавання і прийняття інформації. Вона має три рівні реалізації: вирівнювання відмінностей у вихідній інформованості людей, що вступають у спілкування; передавання інформації та прийняття рішень; втілення прагнення людини зрозуміти інших, що спрямоване на оцінювання досягнутих результатів (згода, незгода, порівняння поглядів).

Регулятивно-комунікативна функція полягає у регулюванні поведінки суб'єктів спілкування; відбувається взаємне узгодження дій; виявляються властиві спільній діяльності особливості (сумісність людей, їх узгодженість у діях); здійснюється взаємне стимулювання і корегування поведінка через наслідування, навіювання, переконання та ін.

Афективно-комунікативна функція характеризує емоційну сферу людини. Її ставлення до соціуму та формування особистісних стосунків у процесі спілкування.

Сторони педагогічного спілкування (за Г.М. Андреевою, І.А.Зязюном, Н.П.Волковою).

Комунікативна пов'язана з обміном інформацією; орієнтацією однієї людини на іншу (аналіз мотивів, цілей,

установки); розумінням значущості інформації, прагненням сприйняти її.

Інтерактивна пов'язана з організацією взаємодії і забезпечує: цілісність спілкування та співробітництво і співтворчість.

Перцептивна пов'язана з пізнанням учителем особистості вихованця і його самоутвердження в колективі.

2. Процес спілкування та його функції

Спілкування на міжособистісному рівні спрямоване на індивіда, який в процесі діяльності відчуває вплив мікро- і макросередовища, оцінює його стосовно себе, приймає чи відкидає цінності, визначає своє місце у суспільстві.

Процес спілкування багатофункціональний. Психологічно-виховний вплив і результат спілкування репрезентується комплексним впливом на процеси відображення, емоційного взаємовідношення і взаємозвернення сторін.

До функцій спілкування, їх класифікації, є багато різних підходів: їх описують як процес передача-прийом інформації, як регуляція поведінки та ін.

Л. Карпенко виділяє 8 функцій спілкування (за їх метою):

- 1) контактна (встановлення контакту і підтримання взаємозв'язку);
- 2) інформаційна (обмін повідомленнями, думками, прийом-передача даних);
- 3) спонукальна (стимуляція активності партнера до виконання дій);
- 4) координаційна (взаємне орієнтування і узгодження дій у спільній діяльності);
- 5) функція розуміння (адекватне сприйняття і розуміння сутності повідомлення, розуміння між партнерами);
- 6) амотивна (виклик у партнера потрібних емоційних переживань);
- 7) функція встановлення відносин (усвідомлення і фіксування свого місця в системі рольових, статусних, ділових зв'язків, в яких належить діяти);
- 8) функція здійснення впливу (зміна стану, поведінки партнера, його намагань, думок, рішень, дій та ін.).

3. Стилі педагогічного спілкування

За класифікацією В.А.Кан-Калика розрізняють такі стилі спілкування:

- 1) *спілкування на основі високих професійних установок.* Головними його ознаками є активно-позитивне ставлення до учнів, любов до справи, спільна праця та співпереживання щодо спільної діяльності.
- 2) *спілкування, побудоване на дружньому ставленні,* що базується на особистому позитивному сприйнятті учнями вчителя, який виявляє повагу до дітей.
- 3) *спілкування-дистанція.* Таке спілкування обмежується формальними взаєминами. У стосунках учителя та учнів відчутна певна дистанція. Педагог позитивно ставиться до дітей, але при цьому не уникає авторитарності, що знижує загальний творчий рівень спільної роботи.
- 4) *спілкування-залякування.* Цей стиль характеризується негативним ставленням до учнів і авторитарність. До нього вдаються педагоги, нездатні організувати спільну діяльність.
- 5) *спілкування-загравання.* Педагог хоче завоювати авторитет, сподобатися дітям, але не намагається відшукати доцільних способів організації взаємодії, тому застосовує інші прийоми, які задовольняють його честолюбство. Молодий педагог поєднує позитивне ставлення до дітей з лібералізмом.

ТЕМА 2. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ

Мета: засвоєння студентами особливостей інтерактивного та перцептивного компонентів спілкування; визначати рольові психологічні позиції; розвивати комунікативно-мовленнєві вміння.

Питання для обговорення

1. Переконання і навіювання у процесі комунікації
2. Комунікативність партнерів та їх характеристика
3. Рівні спілкування

Завдання для самостійної та індивідуальної роботи студентів

1. Виконайте тести.
2. Доберіть приклади помилок сприйняття у спілкуванні.
3. Підготуйте доповідь: «Як подолати бар'єри спілкування».
4. Виконайте тест «Батько – Дитина - Дорослий» та з'ясуйте власну рольову позицію.
5. Проведіть спостереження упродовж тижня за собою та визначте, які ролі домінують у вашій взаємодії з однокурсниками, батьками, друзями. Визначте, яку роль ви обираєте найчастіше.

Важливо знати:

1. Переконавання і навіювання у процесі комунікації

Спеціальні якості вчителя характеризують внутрішню структуру його комунікативності. Серед них виокремлюють пізнавальні (дають змогу особистості сприймати, розуміти і вивчати навколишній світ, реалізовувати інтерес до пізнання, прагнення розвивати пізнавальний дар до співчуття, ідентифікації з іншими людьми), експресивні (надають виразності особистості, завдяки чому вона стає зрозумілою іншим людям, допомагають утримувати увагу до себе, забезпечують емоційну виразність), управлінські (забезпечують вплив на інших людей, самоконтроль тощо). Сформованість зазначених якостей забезпечує ефективність професійно-педагогічної діяльності.

Переконуючий вплив - комунікативний процес, що передбачає активну взаємодію різних за статусом комунікаторів, які мають різну мету, є комунікативно рівноважними (наділені свободою участі, впливу один на одного, що відповідає суб'єкт-суб'єктній парадигмі).

Найефективнішими формами переконання є особистий приклад, розповіді, бесіди, дискусії. Їх зміст і форма залежать від вікового розвитку та індивідуальних особливостей дітей, які довіряють словам педагога. Безперечно, педагог має бути авторитетним серед дітей, привабливим для них, повинен володіти технікою переконання та вміти цілеспрямовано й ефективно організувати педагогічні комунікації.

У процесі спілкування педагог часто використовує навіювання - психологічний вплив, на тих, з ким він комунікує.

Здебільшого навіювання не усвідомлюється обома співбесідниками та розраховане на некритичне сприйняття слів і думок того, хто говорить. Під час навіювання використовують команди, натяки, настанови, накази, схвалення або ж осуд.

На ефективність навіювання впливає, насамперед, ставлення вчителя до учня та учня до вчителя; атмосфера, в якій відбувається спілкування; вмінням вчителя навіювати та враховувати вікові, індивідуальні якості та психічні стани учнів.

Розрізняють такі види навіювання: передбачене (навмисне) та непередбачене (ненавмисне); позитивне і негативне; етичне й неетичне; відкрите, коли мета навіювання збігається з формою і закрите, коли мета впливу прихована.

Переконуючий і навіюючий вплив реалізується через голос, погляд, рухи, міміку, які підсилюють вплив слова.

2. Комунікативність партнерів та їх характеристика

Відповідно до трансакційної концепції Е. Берна люди у своїй поведінці реалізують три позиції: Дорослого (сприймає світ таким, яким він є, розуміє інтереси інших, вміє розподілити відповідальність між собою та іншими), Батька (погано розуміє, який світ насправді, проте знає, яким він має бути; виховує, наставляє, карає, але може при цьому взяти відповідальність на себе) і Дитини (емоційний, безпосередній, безвідповідальний, залежний від інших). Цими якостями наділена кожна людина, але по-різному ними користується. На певному етапі кожна з трьох позицій буває доцільною, потрібного. Однак нерідко позиція Батька чи Дорослого може бути недоречною, навіть комічною, якщо це не відповідає ситуації, віковим та індивідуальним особливостям людей, що спілкуються. Більшість людей віддають перевагу спілкуванню з позиції «Дорослий - Дорослий». Щоб досягти мети спілкування, важливо правильно ідентифікувати позицію співрозмовника.

3. Рівні спілкування

Фахівці виділяють такі рівні спілкування:

- примітивний (низький)
- маніпулятивний
- стандартизований
- конвенціональний (найоптимальніший)
- ігровий
- діловий (найвищий).

Найоптимальнішим рівнем спілкування вважається *конвенціональний* для вирішення особистих і міжособистих завдань. Найнижчий рівень реального спілкування - є *примітивний*. Між ним і конвенціональним знаходяться маніпулятивний і стандартизований. Найвищим рівнем вважають *духовний* (близкість спілкування про високі матерії), а ще розрізняють *ігровий та діловий*.

ТЕМА 3. ПРОФЕСІЙНЕ СПІЛКУВАННЯ В СТРУКТУРІ ДІЯЛЬНОСТІ ПЕДАГОГА

Мета: поглибити знання про принципи та правила педагогічного спілкування; формувати вміння здійснювати ефективне професійно-педагогічне спілкування; спонукати до саморозвитку здібностей до педагогічного спілкування; підвищити комунікативну культуру.

Питання для обговорення

1. Професійно-педагогічне спілкування педагога
2. Компоненти техніки спілкування

Завдання для самостійної та індивідуальної роботи студентів

1. Виконайте тести.
2. Підготуйте реферативну доповідь (тема на вибір):
«Роль дискусії у педагогічній комунікації. Правила ведення дискусії».
«Особливості діалогічного спілкування. Організація педагогічної взаємодії у навчанні».

«Основні методи маніпулювання у взаємовідносинах».
«Різновиди маніпулятивної активності студентів та викладачів».

Важливо знати:

1. Професійно-педагогічне спілкування педагога

Професійне педагогічне спілкування - система (прийоми і навички) органічної соціально-психологічної взаємодії педагога і вихованців, змістом якої є обмін інформацією, виховний вплив, організація взаємин за допомогою комунікативних засобів (В.А. Кан-Калік).

Професійне педагогічне спілкування передбачає високу педагогічну культуру, зокрема:

- вміння педагога реалізовувати свої можливості у спілкуванні з іншими людьми (учнями, їхніми батьками, своїми колегами тощо);
- здатність сприймати, розуміти, засвоювати, передавати зміст думок, почуттів, прагнень у процесі навчання і виховання;
- постійно відчувати і підтримувати зворотний зв'язок у спілкуванні;
- знаходити відповідні комунікативні засоби, які відповідали б змісту спілкування, обставинам, в яких воно відбувається, та індивідуальним особливостям учня.

Непрофесійне педагогічне спілкування свідчить про низьку педагогічну культуру, яка:

- породжує в учня страх перед вчителем, невпевненість у собі, відчуженість, стійке негативне ставлення до вчителя, недовіру до нього;
- зумовлює зниження працездатності школяра;
- порушує динаміку його мовлення;
- спричиняє небажання вчитися, думати і діяти самостійно;
- зумовлює почуття пригніченості від вивчення навчального предмета (може бути довготривалим).

Успіх взаємовідносин залежить, насамперед, від техніки спілкування, тобто від майстерності володіння багатьма

засобами та прийомами спілкування та їх правильного й тактовного використання у взаєминах з людьми.

Розрізняють такі засоби спілкування: словесні (*вербальні*) і несловесні (*невербальні*).

Передусім, при зустрічі ми використовуємо жест, киваємо головою, рукою та ін., а вже після привітання, починаємо нашу розмову.

Вважають, що розумних і приємних співрозмовників мало тому, що більшість хоче сама висловитись, а менше слухає інших. Треба вміти слухати і доречно відповідати.

Жваву розмову чи поважну бесіду треба розпочинати з вибору теми, зважаючи на освітній рівень, інтереси, причину зустрічі із співрозмовником. Розмова має бути цікавою для всіх. З незнайомими варто вести мову про кіно, виставу, футбол, книги, концерт та ін. Прості теми ні до чого не зобов'язують.

Кожна бесіда складається зі вступної, основної (з кульмінацією) і завершеної частини. Спочатку треба створити сприятливу атмосферу, щоб сподобатись, викликати до себе симпатію. Найважливіший аргумент треба залишити насамкінець, щоб здивувати партнера, досягти своєї мети. Кульмінацією розмови, здебільшого, буває діалог, виклад фактів й аргументів.

2. Компоненти техніки спілкування

Необхідними компонентами спілкування вважаємо: *голос, інтонація, тон, зовнішність* та ін.

В народі кажуть, що приємний голос вуха лікує. *Голос* - це тембр, гучність, діапазон, темп, виразність мовлення.

Культура мовлення є одним із вирішальних чинників у налагодженні педагогом соціальних, професійних контактів, засобом його самовираження за допомогою мови та мовлення. Вона відображає його ціннісні орієнтації, характеризує його вихованість, уміння висловлювати думки, дотримуватись етичних норм спілкування та показує гармонію професійних знань, комунікативних і морально-психологічних можливостей, та ін. Опанування педагогом культури мови й мовлення, мовленнєвого етикету є передумовою ефективності професійної і особистісної комунікації.

Важливими характеристиками культури мовлення є правильність, доречність, достатність, змістовність, логічність, ясність, точність, простота стислість, та емоційна виразність, барвистість, образність, чистота, емоційність. Правильна вимова, вільне, невимушене оперування словом, уникнення зайвих іншомовних слів та слів-паразитів, наголошування на головних думках, фонетична виразність, чітка дикція, інтонаційна розмаїтість, розмірений темп мовлення, правильне використання логічних наголосів та психологічних пауз, взаємовідповідність між словами, між змістом і тоном, жестами та мімікою - необхідні елементи мовної культури педагога.

Зразкове мовне оформлення мовлення пов'язане з дотриманням акцентологічних, орфоепічних, морфологічних, синтаксичних норм. Інтонаційне оформлення мовлення відображає стан і настрій промовця, передає найтонші смислові й емоційні відтінки висловлювань, його ставлення до предмета повідомлення.

Досягти високого рівня культури мовлення неможливо без любові до мови, постійної потреби аналізувати, удосконалювати, шліфувати своє власне мовлення. Необхідно добре оволодіти мовними нормами, вдумливо та постійно читати твори майстрів слова, стежити за їх змінами. Тренувати голос, використовувати образні уявлення для слуху. Ефективним є також виразне читання літературних творів, віршів, з використанням різних інтонацій, переказування образно-емоційних ситуацій, підвищення чи зниження сили і темпу мовлення тощо.

ТЕМА 4. КУЛЬТУРА МОВЛЕННЯ ЯК ОСНОВА ПЕДАГОГІЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ.

Мета: засвоїти основні поняття і критерії культури фахової мови й мовлення; забезпечити оволодіння студентами літературних норм сучасної української літературної мови, сформувані навички культури усного і писемного професійного мовлення.

Питання для обговорення

1. Компоненти культури педагога.

2. Важливі умови ефективного педагогічного спілкування.

Завдання для самостійної та індивідуальної роботи студентів

1. Виконайте тести.

2. Підготуйте презентацію: «Мистецтво спілкування: культура говоріння та культура слухання».

3. Підготуйте доповідь на вибір: «Спілкування як базова потреба людини («Піраміда Маслоу»), «Механізми забезпечення високого рівня культури спілкування».

4. Виписати з педагогічної літератури приклади використання викладачем вербальних засобів комунікації під час спілкування зі студентами (колегами, науковцями). (5-6 прикладів).

5. Охарактеризуйте ваше професійне мовлення з погляду реалізації його комунікативних якостей.

Важливо знати:

1. Компоненти культури педагога

Рівень культури спілкування безпосередньо пов'язаний з моральною культурою – моральними цінностями, настановами, комунікативними ідеалами і стереотипами, які визначають рівень моральної свідомості особистості. Звичайно, що в педагогічному спілкуванні його рівень визначається, насамперед, моральним ставленням педагога до оточуючих його учнів.

Високий рівень культури спілкування є дуже важливою та невід'ємною рисою професійно – педагогічної культури сучасного педагога. Як зазначає Ю.Косякин: «педагогічна культура – це сукупність загальнокультурних і професійних знань, умінь, навичок, способів і форм спілкування, що реалізуються педагогічній діяльності. Тобто педагогічна культура – це певна ступінь оволодіння викладачем педагогічним досвідом, ступінь його майстерності в педагогічній діяльності, рівень його особистісного розвитку. До характеристик педагогічної культури відносять: педагогічну ерудицію і інтелігентність, педагогічну майстерність, уміння поєднувати педагогічну і наукову діяльність, систему професійно –

педагогічних якостей, педагогічне спілкування і поведінку, потребу в самовдосконаленні» [7, с.177].

Мовленнєва (комунікативна) культура, як зазначає Ю.Косенко також передбачає: «володіння мовними нормами, вміння підбирати слова і правильно вживати термінологію; уміння вислуховувати учня не перебиваючи;

уважне і доброзичливе ставлення до висловлювань учня чи студента; тактичне керівництво дискусією, що виникає на занятті; коректне реагування на помилки у мовленні учня та студента» [6].

Зокрема, виділяють характеристики, які визначають ефективність мовлення: « Серед них простота і доступність. Мовленнєва культура спілкування педагога з учнями передбачає вміння оцінити рівень мислення співрозмовника, його життєвий досвід, і спілкуватися зрозумілою для співрозмовника мовою.

Емоційна забарвленість мовлення. Слова, як засіб передачі інформації, самі по собі не несуть емоційного змісту. Але справжня суть висловлювання пізнається лише через розуміння підтексту, обставин розмови і способу вживання певних слів. Ділове спілкування, зокрема і педагогічне, зважаючи на всю свою регламентованість, все ж таки певною мірою емоційно забарвлене (хоча тут важлива міра емоційності).

Важливою умовою для педагогічного спілкування є чіткість мовлення. Дикція, правильна артикуляція звуків і чіткість промовляння слів убезпечують від непорозумінь» [15, с.167].

2. Важливі умови ефективного педагогічного спілкування

Дослідники звертають увагу, що «важливою умовою ефективного педагогічного спілкування є не тільки уміння говорити, передавати інформацію, але й уміння слухати, сприймати її, вибудовувати зворотній зв'язок зі співрозмовником. Слухання є активним процесом, невміння слухати приводить до непорозумінь, помилок і проблем». [15, с.170].

В педагогічній літературі виділяють два види слухання: нерефлексивне і рефлексивне. Нерефлексивне слухання – це, зокрема, вміння не втручаючись в мовлення співрозмовника

своїми зауваженнями. Таке слухання виправдане, якщо співрозмовник горить бажанням висловитись, чи проявляє такі глибокі почуття, як гнів або горе. В такій ситуації необхідно уважно слухати, а не ставити запитання і не давати поради заспокоїтися.

Отже, культура викладача проявляється у всіх напрямках і формах його педагогічної діяльності, передусім у стилі і способах спілкування. Це насамперед, проявляється у його повазі, тактовності та доброзичливості до особистості учня; у високій ерудиції і комунікативності; толерантності до іншої позиції; культурі мовлення і володіння прийомами риторики і принципами аргументації.

МОРАЛЬНІ ЗАСАДИ ПЕДАГОГІЧНОГО СПІЛКУВАННЯ

ТЕМА 5. ЕТИКЕТ МОВНОЇ ПОВЕДІНКИ ВЧИТЕЛЯ

Мета: засвоїти правила поведінки, які регламентують взаємини у різних комунікативних ситуаціях; виробити вміння й навички послуговуватися впорядкованою парадигмою знаків у різних етикетних комунікативних ситуаціях; закріплення знань про роль і засоби виразності мовлення педагога.

Питання для обговорення

1. Мовленнєвий етикет педагога
2. Спілкування як спосіб взаємодії
3. Етикет мовленнєвого спілкування

Завдання для самостійної та індивідуальної роботи студентів

1. Виконайте тести.
2. Підготуйте коротку доповідь на одну із запропонованих тем: «Робота викладача з підвищення рівня культури мовлення»; «Проблеми ефективного слухання, прийоми ефективного слухання»; «Правила успішної усномовленнєвої комунікації».
3. Оцініть рівень техніки власного мовлення.

4. Доберіть комплекс вправ для удосконалення техніки мовлення.

5. Складіть алгоритм із саморозвитку культури мовлення педагога

Важливо знати:

1. Мовленнєвий етикет педагога

Мовленнєвий етикет педагога складається з необхідних правил мовленнєвої поведінки у спілкуванні з колегами, учнями, студентами та їхніми батьками. Він зобов'язує вчителя поводитися відповідно до моделей у типових ситуаціях спілкування і взаємодії вчителя та учнів, які були історично сформовані у певному соціумі. Педагог має володіти правильним та чистим мовленням, різноманітними словесними формулами, складними словосполученнями, послуговуватися правилами мовленнєвої поведінки в типових ситуаціях спілкування та вмінням правильно конструювати свої власні висловлювання.

Мовлення віддзеркалює наш духовний та фізичний стан, тому вибір слова, словосполучення чи фразеологічного звороту має бути доречним, а вимовляти їх варто відповідним голосом. Правильне та емоційне мовлення педагога відразу привернути до себе увагу учнів та студентів і викликає необхідну реакцію.

Стандартними (типовими) ситуаціями спілкування, в яких важливо дотримуватися мовленнєвого етикету, є, зокрема: привітання, знайомство, подяка, прохання, звертання і привернення уваги, прощання, вибачення, схвалення, згода, порада, заперечення, відмова, пропозиція, тощо. Сформувалися усталені комунікативні одиниці, які вживають у різних ситуаціях, які неодноразово вже повторювалися. У кожній із них використовують багато груп вербальних одиниць, які утворюють синонімічні ряди.

2. Спілкування як спосіб взаємодії

Всяке спілкування, а особливо ділове, передбачає різні способи взаємодії людей, використання різних комунікативних засобів, основним з яких є бесіда, розмова. Сюди належать вербальні, і невербальні засоби.

При спілкуванні індивід отримує інформацію і передає іншим, дотримуючись певних комунікативних законів і звичаїв. Партнера оцінюють за вмінням дотримуватись мовного етикету. При спілкуванні слід намагатись визначити опонента: його характер, тип темпераменту (холерик, сангвінік, флегматик, меланхолік), настрої і та ін.

Варто витримувати свій стиль спілкування, свою манеру, які б не розкривали власних недоліків, слабких сторін. Треба намагатись зміцнювати свої позиції, знайти порозуміння з партнером.

3. Етикет мовленнєвого спілкування

Етика спілкування визначається наявністю співрозмовника, а вже потім від обидвох комунікантів вимагається взаєморозуміння і взаємоповага, уважного і коректного відбору слів, інакше діалог не принесе жодному бажаних результатів. Отже, перш ніж почати говорити, треба сформулювати подумки речення, висловити його чітко і ясно, в той момент, коли це доречно.

Формуванню мовленнєвого етикету сприяє використання загальноживаних фраз, словосполучень, стійких висловів; практикування вмінь і навичок застосування різноманітних за змістом і формою моделей, формул мовленнєвого і поведінкового етикету.

ТЕМА 6. ЕТИКЕТ НЕВЕРБАЛЬНОГО СПІЛКУВАННЯ ПЕДАГОГА

Мета: усвідомлення студентами особливостей невербальної поведінки, розуміння експресій психічних станів особистості; розвиток умінь педагогічно доцільно демонструвати своє ставлення за допомогою невербальних засобів взаємодії.

Питання для обговорення

1. Загальні положення етикету невербального спілкування педагога.
2. Невербальне спілкування: жести, пози, міміка, погляд.

Завдання для самостійної та індивідуальної роботи студентів

1. Виконайте тести.
2. Продіагностуйте себе за допомогою опитувальника «Невербальні характеристики спілкування» (методики Н.Бітянкової та В.Лабунської в авторській модифікації І.Аносова)
3. Поділіться на групи та виконайте дослідницький проект із теми (на вибір):
 - «Що може про людину розповісти хода?»
 - «Чи може контролювати педагог міміку, пантоміміку?»
4. Підготувати доповідь «Образ викладача як оратора: міміка, пластика, рухи, постава, погляд»
5. Підготувати вправи для тренування невербального самовираження педагога.

Важливо знати:

1. Загальні положення етикету невербального спілкування педагога

Н. Волкова визначила, що до засобів невербальної комунікації належать: « **Мова тіла** (*статична експресія*) - *фізіогноміка* (експресія обличчя і фігури будовою тіла); *арт-ефекти* (прикраси, манера одягатися, зачіска, косметика); запахи (природні, штучні); (*динамічна експресія*) - *такесика* (дотики, потиски рук, поплескування); *просодика* (тембр, висота, гучність, темп мовлення, особливості наголошування, акцент голосу); *екстралінгвістика* (паузи, покашлювання, сміх, позіхання, плач); *кінесика* (комунікативно значущі рухи: міміка, жести, пантоміміка, постава, поза, хода; *контакт очей*: спрямованість, частота контакту, три-валість); *авербальні дії* (дії з предметами, тілесні рухи - почісування, потирання рук); **міжособистісний простір**: *дистанція*; *взаємне розміщення під час спілкування* та **часові характеристики**: *тривалість спілкування*; *пунктуальність партнерів*; *своєчасність дій*» [4, с.150] .

2. Невербальне спілкування: жести, пози, міміка, погляд

Пози і жести. Розшифрування поз і жестів дає змогу зрозуміти поведінку співрозмовника. Виділяють 7 груп поз і жестів:

1. *Жести відкритості і щирості.* (Розкриті руки - долонями вгору. Пересування ближче до партнера. Розстібування піджака.).

2. *Жести захисту.* Реакція на можливі погрози чи конфлікти. (Руки схрещені на грудях. Стиснуті кулаки).

3. *Жести оцінки.* (Рука біля щоки («мислитель»). Нахилена голова («уважність»). Почухування підборіддя («подумаємо»), Жесги з окулярами («пауза для роздумів»). Походження («обмірковуємо»). Поскубування перенісся («зосередженість і напруженість»). Не слід переривати цей процес, краще зачекати, поки партнер сам не вирішить).

4. *Жести підозрливості й потайності.* «Можна весь час посміхатись і бути лиходієм» (В. Шекспір «Гамлет»). Якщо людина на вас не дивиться - певно щось приховує. Жести цієї групи: Погляд убік («що ти маєш на увазі?»). Потирання повіки («не бачу, що обманює»), погляд відводять додолу, до стелі. Ноги (або тіло) повернуті до виходу («завершуємо бесіду»). Торкання або потирання носа пальцем («сумніваюсь»), або потирання за вухом, перед вухом («невпевненість»).

5. Жести домінантності - підлеглості. Це, як правило, взаємодія. Ці жести виражаються у вітанні, потиску рук (повернення долонею вгору, коли чується зверхність, а коли протягує руку для вітання долонею вниз, то це знак прийняття ролі підлеглого).

Вираз обличчя грає велику роль (підняті брови - злегка нахилена голова); відведення погляду, поглядання на годинник, складання паперів - це знаки, що розмова завершилась.

6. *Жести самоконтролю.* Руки заховані за спину, одна міцно стискає другу. Перехрещені щиколотки, вчепившись за стілець. (Це жести, коли людина себе вгамовує, не дає волю емоціям).

7. «Дзеркальні» жести. Якщо один співрозмовник повторює майже ті самі жести, що й інший, то це знак їхньої згоди, одностайності. («Я думаю так само, як і ти»). Це позитивно, коли роботодавець подібними жестами створює атмосферу доброзичливості.

Міміка - це виражальні рухи м'язів обличчя. По виразу обличчя можна «прочитати» думки, тому не слід виявляти свій

стан. Настрій і почуття людини можна вгадати по обличчю. Посмішка - здоров'я і сила; підняті брови - здивування, зсунуті - зосередженість, насуплені гнів, нерухомі - спокій, байдужість, рухаючі - захоплення.

Пантоміміка - виражальні рухи всього тіла або його окремих частин, пластика тіла. Гарна постава, плавні рухи рук, шиї, голови, хода тощо.

Очі (погляд) - найвиразніші на обличчі, «Пусті очі-дзеркало пустої душі». Вираз очей - він поділяється на світський, діловий, інтимний. Треба приблизно 60 відсотків часу під час розмови дивитися в очі, щоб досягти позитивного результату.

Література:

1. Абрамович С. Д. Риторика. Навчальний посібник. Львів : Світ, 2001. 240 с.
2. Академічна риторика: навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів / Автор. колектив: Сивачук Н. П., Снігур І. М., Санівський О. М. Умань: Видавничо-поліграфічний цент «Візаві», 2013. 375 с.
3. Бондаренко Г. Л. Історія педагогічної риторики : [навч. посіб.] Київ: Персонал, 2012. – 276 с.
4. Волкова Н. В. Професійно-педагогічна комунікація: [навч. посіб.] / Н. В. Волкова. – К. : Академія, 2006. 256 с.
5. Колотілова Н.А. Риторика: навч. посіб. К.: Центр учбової літератури, 2007. 232 с.
6. 47. Косенко Ю. В. Основи теорії мовної комунікації : [навч. посіб.] / Ю. В. Косенко. – Суми: СДУ, 2011. – 187 с.
7. 48. Косякин Ю.В. Теория и практика повышения эффективности педагогической деятельности (для начинающих преподавателей высшей школы): Уч. пос. – М.: МГИУ, 2009. – 323 с.
8. Культура фахового мовлення: Навч. посібник / За ред. Н.Д.Бабич. Чернівці: Книги-XXI ст., 2011. 528с.
9. 53. Кушнір Р. Мистецтво відповідального спілкування [навч.посіб.] / Р. Кушнір. – Дрогобич: Коло, 2017. – 240 с.
10. Мацько Л. І. Риторика: [навч. посіб. для студентів вищ. навч. закл.] Київ : Вища школа, 2006. 311 с.

11. Олійник О. Сучасна ділова риторика: Навчальний посібник. Київ : Кондор, 2010. 166 с.
12. Онуфрієнко Г.С. Риторика. Навчальний посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2018. 592 с.
13. Ораторське мистецтво: навч.-метод. посіб. / авт.-уклад. : І. М. Плотницька, О. П. Левченко, З. Ф. Кудрявцева та ін.; за ред. І. М. Плотницької, О. П. Левченко. – 2-ге вид., стер. – Київ : НАДУ, 2011. 128 с.
14. Педагогічна риторика: історія, теорія, практика: монографія / за ред.. О.А.Кучерук. Київ: КНТ, 2016. 258 с.
15. 81. Психология и этика делового общения : учебник и практикум для вузов / В. Н. Лавриненко, Л. И. Чернышова ; под редакцией В. Н. Лавриненко, Л. И. Чернышовой. – 7-е изд., перераб. и доп. – М. : Изд-во Юрайт, 2020. – 408 с. – [Електронний ресурс]. – URL: <https://urait.ru/bcode/449749/p.106>
16. Сагач Г. М. Риторика: Навчальний посібник. Київ: Видавничий дім «Ін Юре», 2012. 568 с.
17. Ткаченко Л. П. Риторика в системі професійного навчання: історія становлення навчальної дисципліни: монографія. Харків: Видавець Рожко С. Г., 2016. 428 с.
18. Хоружа Л. Етичний розвиток сучасного педагога // Естетика і етика педагогічної дії. Зб. наук. праць. – 2011. – Вип.2. – С.14 – 21.
19. Чернышова Л. И. Этика, культура и этикет делового общения : учебное пособие для вузов / Л. И. Чернышова. – Москва : Изд-во Юрайт, 2020. – 161 с. – [Електронний ресурс]. – URL : <https://urait.ru/bcode/451154>
20. Фенцик О. М. Педагогічна комунікація: навчальний посібник для студентів спеціальностей 011 «Освітні, педагогічні науки», 012 «Дошкільна освіта», 013 «Початкова освіта» освітнього ступеня магістр / укладач О. М. Фенцик. – Мукачево: вид-во МДУ, 2018. -

Інформаційні ресурси

1. <http://www.osvita.org.ua>
2. <http://nbuv.gov.ua>
3. <http://ena.lp.edu.ua>
4. <http://www.education.gov.ua>

ДОДАТКИ

ТЕСТОВЕ ЗАВДАННЯ I

1. Спілкування може виступати одночасно як:

- 1) процес взаємодії особистостей;
- 2) процес обміну інформацією;
- 3) відношення людей один до одного;
- 4) взаємовплив людей один на одного;
- 5) процес їх співпереживання і взаєморозуміння.

2. Чи правильним є твердження, що спілкування – це складний, багатоплановий процес встановлення контактів між людьми, який породжений потребами у спільній діяльності?

- 1) правильне
- 2) неправильне

3. Чи правильним є твердження, що спілкування – це вузький комунікативний акт, пов'язаний з передачею інформації за допомогою слова?

- 1) правильне
- 2) неправильне

4. Чи правильним є твердження, що спілкування – це взаємодія двох систем, у ході якої від однієї системи до іншої передається сигнал, що несе певну інформацію?

- 1) правильне
- 2) неправильне

5. Назвіть основні компоненти уміння спілкуватися:

- 1) комунікабельність
- 2) соціальна спорідненість
- 3) позитивізм
- 4) альтруїзм.

6. Комунікативна взаємодія педагога зі учнями, батьками, колегами, спрямована на встановлення сприятливого психологічного клімату, психологічну оптимізацію діяльності і стосунків це:

- 1) комунікативний процес;
- 2) професійне педагогічне спілкування;
- 3) навчально-виховний процес;
- 4) комунікація.

7. Визначте правильне співвідношення між поняттями та їхніми дефініціями:

- 1) спілкування А Б В Г;
- 2) комунікація А Б В Г;
- 3) педагогічне спілкування А Б В Г;
- 4) професійно-педагогічне спілкування А Б В Г.

А. Комунікативна взаємодія педагога з учнями, батьками, колегами, спрямована на встановлення сприятливого психологічного клімату, психологічну оптимізацію діяльності і стосунків;

Б. Професійне спілкування вчителя й учнів на уроці і поза ним, що виконує певні педагогічні функції і спрямоване на створення сприятливого психологічного клімату на досягнення їх;

В. Міжособистісна взаємодія, що являє собою сукупність зв'язків і взаємовпливів, які виникають і закріплюються між людьми у процесі їхньої спільної діяльності;

Г. Передавання інформації від однієї системи до іншої через посередництво матеріальних пристроїв або сигналів.

8. Визначте правильне співвідношення між поняттями та їхніми дефініціями:

- 1) комунікатор А Б В Г;
- 2) реципієнт А Б В Г;
- 3) комунікація А Б В Г;
- 4) педагогічна комунікація А Б В Г;

А. Людина, яка приймає інформацію пізнавального та емоційно-оцінного характеру, закодовану за допомогою різних знаків (слів, жестів, міміки тощо);

Б. Організація навчально-виховної діяльності на основі сприйняття, засвоєння, використання й передавання інформації з різних джерел;

В. Людина, яка повідомляє інформацію пізнавального та емоційно-оцінного характеру, кодуючи її за допомогою різних знаків (слів, жестів, міміки тощо);

Г. Спілкування, передавання інформації.

9. Професійна здатність педагога, що характеризується потребою у спілкуванні, готовністю легко вступати в контакт, викликати позитивні емоції у співрозмовника й відчувати задоволення від спілкування, — це:

- 1) динамізм особистості;
- 2) комунікативність;
- 3) креативність;
- 4) емоційна стабільність.

10. Комплекс мовних, комунікативних та організаторських умінь, спрямованих на створення найоптимальнішої для навчальної взаємодії,— це:

- 1) педагогічне спілкування;
- 2) педагогічна техніка;
- 3) педагогічна майстерність;
- 4) педагогічна технологія.

11. Комунікативна взаємодія педагога зі здобувачами освіти, батьками, колегами, спрямована на встановлення сприятливого психологічного клімату, психологічну оптимізацію діяльності і стосунків це:

- 1) комунікативний процес;
- 2) педагогічне спілкування;
- 3) освітній процес;
- 4) комунікація.

12. Представляє комунікацію як процес одночасного відправлення та одержання повідомлень комунікаторами:

- 1) лінійна модель
- 2) інтерактивна модель
- 3) трансакційна модель

13. До схеми комунікативного акту входять

- 1) контекст, адресант, мовлення, адресат;
- 2) адресант, повідомлення, адресат, контекст, код;
- 3) слова, адресант, адресат, контекст, рухи.

ТЕСТОВЕ ЗАВДАННЯ II

1. Які складові входять до структури спілкування?

- 1) комунікативна;
- 2) інтерактивна;
- 3) інформативна;
- 4) перцептивна.

2. Чи правильним є твердження, що спілкування одна із форм взаємодії людей в процесі їх діяльності?

- 1) правильне
- 2) неправильне

3. Формальне спілкування включає такий вид спілкування:

- 1) «контакт масок»;
- 2) світське;
- 3) ділове;
- 4) всі відповіді правильні.

4. З усіх рівнів спілкування найбільш дієвими є...

- 1) діловий та духовний;
- 2) діловий та маніпулятивний;
- 3) стандартизований та ігровий;
- 4) маніпулятивний та ігровий.

5. Емпатія це:

- 1) потяг, внутрішня прихильність, доброзичливість;

- 2) співпереживання, особливий спосіб розуміння іншої людини;
- 3) не лише знання про іншого, але й знання того, як інший розуміє мене; стереотипне уявлення про людину

6. Для педагогічного спілкування характерний такий рівень:

- 1) примітивний;
- 2) маніпулятивний;
- 3) особистісний;
- 4) усі відповіді правильні.

7. Інтерактивна складова структури спілкування передбачає обмін інформацією.

- 1) правильно
- 2) неправильно

8. Інтерактивна складова структури спілкування передбачає організацію взаємодії між індивідами, які вступають у спілкування.

- 1) правильно
- 2) неправильно

9. Комуникативна складова структури спілкування передбачає обмін інформацією.

- 1) правильно
- 2) неправильно

10. Перцептивна складова структури спілкування розкриває особливості сприймання людини людиною.

- 1) правильно
- 2) неправильно

11. Цілеспрямований неаргументований вплив однієї людини на іншу чи групу людей має назву:

- 1) зараження;
- 2) навіювання;
- 3) переконання;
- 4) наслідування.

12. Який характер педагогічних стосунків необхідно забезпечити для того, щоб учень став активним співучасником педагогічного процесу?

- 1) суб'єкт-суб'єктний
- 2) суб'єкт-об'єктний
- 3) об'єкт-об'єктний

13. «Комунікативна атака» - це завоювання ініціативи, встановлення емоційного і ділового контакту.

- 1) правильно
- 2) неправильно

14. Етап структури процесу спілкування, у якому закладаються обриси майбутньої взаємодії, відбувається планування й прогнозування змісту, структури, засобів спілкування, - це:

- 1) прогностичний;
- 2) комунікативна атака;
- 3) процес безпосереднього спілкування;
- 4) аналіз процесу спілкування.

15. Етап структури процесу спілкування, під час якого встановлюється емоційний та діловий контакт, у цей час здобувається ініціатива, що дає змогу керувати спілкуванням, - це:

- 1) прогностичний;
- 2) комунікативна атака;
- 3) процес безпосереднього спілкування;
- 4) аналіз процесу спілкування.

16. Етап структури процесу спілкування, у якому закладаються обриси майбутньої взаємодії, відбувається планування й прогнозування змісту, структури, засобів спілкування, - це:

- 1) прогностичний;
- 2) комунікативна атака;
- 3) процес безпосереднього спілкування;
- 4) аналіз процесу спілкування

17. Етап структури процесу спілкування, під час якого встановлюється емоційний та діловий контакт, у цей час здобувається ініціатива, що дає змогу керувати спілкуванням, - це:

- 1) прогностичний;
- 2) комунікативна атака;
- 3) процес безпосереднього спілкування;
- 4) аналіз процесу спілкування.

18. Підбрати відповідну характеристику кожній стороні спілкування: I - комунікативній; II - перцептивній; III - інтерактивній:

- 1) обмін діями в процесі спілкування;
- 2) обмін інформацією в процесі спілкування;
- 3) сприйняття партнера в процесі спілкування.

19. Згрупуйте відповідно до етапів спілкування (I - виникнення комунікативного наміру; II-підготовчий етап; III -виконавчий етап; IV - завершальний етап) наведені нижче дії:

- 1) орієнтація на особистість співрозмовника;
- 2) вибір конкретних засобів для здійснення ефективного спілкування;
- 3) сприйняття й оцінювання реакції співрозмовника;
- 4) виникнення потреби у спілкуванні;
- 5) контроль ефективності спілкування;
- 6) встановлення зворотного зв'язку у спілкуванні;
- 7) орієнтація з метою спілкування;
- 8) коригування методів і стилю спілкування;
- 9) планування змісту спілкування;
- 10) підбиття підсумків;
- 11) організація і проведення взаємодії.

Матеріали для тестового контролю:

1. Педагогічна взаємодія педагога з учнями, батьками, колегами, спрямована на встановлення сприятливого психологічного клімату, психологічну адаптацію діяльності і стосунків – це

2. Етапи комунікації (В.А.Кан-Калік):

-
-
-
-

3. Стиль спілкування, який характеризується браком стійкої педагогічної позиції проявляється у невтручанні, низькому рівні вимог, формальному розв'язанні проблем – це...

4. Стиль спілкування, при якому співрозмовник розглядається як пасивний виконавець і йому фактично відмовлено у праві на самостійність та ініціативу– це...

5. Прибудова властива людям зі слабким характером, соціальною незахищеністю, що просить(правильну відповідь підкреслити):

- 1) прибудова знизу;
- 2) прибудова зверху;
- 3) прибудова поряд.

6. Позиція викладача у спілкуванні, яка на сучасному розвитку вищої освіти в Україні вважається найоптимальнішою (правильну відповідь підкреслити):

- 1) позиція батька у спілкуванні;
- 2) позиція дорослого у спілкуванні;
- 3) позиція дитини у спілкуванні.

7. Стиль педагогічного спілкування – це:

- 1) система способів і прийомів спілкування, яка має стійкі характеристики і залежить від особистісних якостей педагога та параметрів ситуації спілкування;
- 2) спосіб організації певної педагогічної ситуації, що зумовлює нові почуття й думки в учнів, які спонукають їх до самозмін;
- 3) уявна система педагогічної взаємодії, в якій реалізується певний напрямок педагогічного спілкування;

4) професійна комунікативна взаємодія педагога з учнями на уроці і поза ним, спрямована на створення сприятливого психологічного клімату у навчальній діяльності і у стосунках.

8. Визначте основні стилі педагогічного спілкування(за В. Кан-Каликом):

- 1) спілкування на підставі захоплення спільною творчою діяльністю;
- 2) ліберальний стиль;
- 3) стиль педагогічного спілкування, що базується на дружньому ставленні;
- 4) стиль спілкування-дистанції;
- 5) стиль спілкування-залякування.

9. Як називається стиль спілкування, який ґрунтується на повазі, довірі, орієнтації на самоорганізацію, самоуправління особистості та колективу?

- 1) демократичний.
- 2) авторитарний
- 3) ліберальний

10. Що притаманно ліберальному стилю спілкування?

- 1) диктат, який перетворює одного з учасників спілкування на пасивного виконавця, пригнічує його самостійність та ініціативу;
- 2) ґрунтується на повазі, довірі, орієнтації на самоорганізацію, самоуправління особистості та колективу;
- 3) позиція вчителя виявляється в невтручанні, низькому рівні вимог до здобувачів освіти.

11. Що з переліку не належить до моделей спілкування?

- 1) «Локатор» та «Я сам»
- 2) «Гамлет», «Друг»
- 3) «Тетерук» »Монблан»

12. Як називається модель спілкування, за якої педагог підноситься над класом як гірська вершина?

- 1) «Монблан»
- 2) «Робот»

- 3) «Тетерук»
- 4) «Гамлет».

13. Як називається модель спілкування, за якої педагога супроводжують сумніви чи правильно він діє, чи адекватно відреагують на його зауваження?

- 1) «Монблан»
- 2) «Робот»
- 3) «Тетерук»
- 4) «Гамлет»

14. Стиль спілкування педагога при якому здобувач освіти розглядається як об'єкт педагогічного впливу, а не як рівноправний партнер?

- 1) авторитарний;
- 2) демократичний;
- 3) непослідовно-суперечливий;
- 4) ліберальний.

15. Як називається стиль спілкування за якого диктат, перетворює одного з учасників спілкування на пасивного виконавця, пригнічує його самостійність та ініціативу?

- 1) демократичний;
- 2) авторитарний;
- 3) ліберальний.

16. Що притаманно демократичному стилю спілкування?

- 1) диктат, який перетворює одного з учасників спілкування на пасивного виконавця, пригнічує його самостійність та ініціативу;
- 2) ґрунтується на повазі, довірі, орієнтації на самоорганізацію, самоуправління особистості та колективу;
- 3) позиція педагога виявляється в невторчаннях, низькому рівні вимог до здобувачів освіти.

17. Особливостями моделі спілкування «Монблан» є...

- 1) педагог підноситься над класом як гірська вершина;
- 2) педагог цілеспрямовано діє на підставі певної програми;
- 3) під час взаємодії зі здобувачами освіти педагог чує лише себе;

4) педагога супроводжують сумніви чи правильно він діє, чи адекватно відреагують на його зауваження.

18. Як називається модель спілкування, за якої педагог цілеспрямовано діє на підставі певної програми?

- 1) «Монблан»
- 2) «Робот»
- 3) «Тетерук»
- 4) «Гамлет».

19. Як називається модель спілкування, за якої під час взаємодії зі здобувачами освіти педагог чує лише себе?

- 1) «Монблан»
- 2) «Робот»
- 3) «Тетерук»
- 4) «Гамлет»

20. Як називається модель спілкування, за якої відбувається втрата взаємодії педагога та здобувачами освіти?

- 1) «Монблан»
- 2) «Друг»
- 3) «Тетерук»
- 4) «Я сам».

21. Знайдіть правильне співвідношення різних рольових позицій педагога «батька», «дитини» чи «дорослого»:

1. Ділова взаємодія, педагог радиться з учасниками освітнього процесу, обговорюють спільні справи;

а) позиція «батько»

2. Може виявлятися у грі, коли потрібно, щоб здобувач освіти виявляв сміливість, самостійність;

б) позиція «дорослий»

3. Педагог спрямовує, оцінює, засуджує, завжди все знає, схильний до нотацій, вимогливий

в) позиція «дитини»

ТЕСТОВЕ ЗАВДАННЯ III

1. Головними ознаками педагогічного спілкування на суб'єкт-суб'єктному ґрунті є:

- 1) педагог і здобувачі освіти є активними учасниками педагогічного процесу, здійснюють вплив один на одного, де визнається право кожного на власну думку, позицію;
- 2) активним є лише педагог, який впливає на здобувачів освіти, керує їхньою діяльністю, нав'язує свою точку зору, а учням при цьому відводиться пасивна роль;
- 3) авторитарна позиція педагога;
- 4) педагог не звертає уваги на думки, інтереси, побажання здобувачів освіти.

2. Тип професійного спілкування, що відповідає критеріям діалогу, забезпечуючи суб'єкт-суб'єктний принцип взаємодії педагога та здобувачів освіти:

- 1) монологічне;
- 2) діалогічне;
- 3) закрите;
- 4) авторитарне.

3. Виберіть основні ознаки діалогічного педагогічного спілкування:

- 1) визнання рівності особистісних позицій, відкритість і довіра партнерів;
- 2) домінанта педагога над співрозмовником і взаємовплив поглядів;
- 3) студент, його особистість стає цікавим і важливим для педагога;
- 4) зосередженість викладача на власній особистості;
- 5) персоніфікація повідомлення;
- 6) поліфонія взаємодій, надання викладачем допомоги.

4. Ознаки функціонально-рольового спілкування:

- 1) суто ділове, стандартизоване;
- 2) відкрите;
- 3) обмежене вимогами рольової позиції;
- 4) особистісно-орієнтоване.

5. Діалогічне педагогічне спілкування – це:

- 1) стиль педагогічного спілкування, який дає кожному партнерові можливість для самовираження у спілкуванні;
- 2) тип професійного спілкування, що забезпечує суб'єкт-суб'єкту взаємодію педагога та учнів;
- 3) спільність намірів, планів, практичних дій учителя та учнів, єдність слова, діла та вольових зусиль, спрямованих на досягнення мети;
- 4) вираження особистісного ставлення педагога та учнів до інформації.

6. Виберіть ознаки, які складають психологічний портрет особистісно-орієнтованого педагога:

- 1) відкритий, дає можливість висловлювати свої думки і почуття;
- 2) демонструє здобувачам освіти цілковиту довіру, не принижує їхньої гідності;
- 3) щиро цікавиться життям учнів(студентів), небайдужий до їхніх проблем;
- 4) не вникає в особистісні проблеми учнів(студентів), виявляє емпатійне розуміння.

7. Виберіть ознаки, що свідчать про наявність контакту педагога зі здобувачами освіти під час діалогу:

- 1) взаємне особистісне сприйняття;
- 2) відкритість у стосунках і відвертість у висловлюваннях;
- 3) згода з головними змістовими положеннями взаємодії;
- 4) єдність оцінних суджень;
- 5) відсутність емоційної задоволеності взаємодією;
- 6) незацікавленість у подальшій взаємодії;
- 7) високий рівень контакту очей у бесіді;
- 8) неузгодженість поз, міміки та інтонації в діалозі.

8. Головними ознаками педагогічного спілкування на суб'єкт-суб'єктному рівні є:

- 1) особистісна орієнтація співрозмовників;
- 2) рівність психологічних позицій співрозмовників;
- 3) авторитарна позиція педагога;

- 4) на думки, інтереси, побажання студентів не звертається увага педагога;
- 5) висловлювання своєї незгоди;
- 6) домінантна тенденція поведінки педагога – наполягання, примус.

9. Мимовільне пристосування людиною свого тіла для впливу на зовнішній об'єкт, щоб підпорядкувати його своїм потребам – це...

10. Основні вимоги до діалогу:

- 1)
- 2)
- 3)
- 4)

11. Педагогічна взаємодія педагога з учнями, батьками, колегами, спрямована на встановлення сприятливого психологічного клімату, психологічну адаптацію діяльності і стосунків – це

ТЕСТОВЕ ЗАВДАННЯ IV

1. Зіткнення протилежно спрямованих, несумісних одна з одною тенденцій у свідомості окремого індивіда, у міжособистісних відносинах або взаємодіях індивідів чи груп людей, пов'язане з гострими негативними емоційними переживаннями – це:

- 1) конфлікт;
- 2) конфлікт поведінки;
- 3) конфлікт діяльності.

2. Розрізняють конфлікти:

- 1) внутрішньо особистісний;
- 2) міжособистісний;
- 3) міжгруповий;
- 4) внутрішньо міжгруповий.

3. Як класифікують конфлікти за характером взаємодії?

- 1) міжособистісні, міжгрупові, міжнаціональні, міждержавні;
- 2) відкриті та приховані;
- 3) конструктивні, стабілізуючі, деструктивні;
- 4) прості та складні.

4. В чому особливість конструктивних конфліктів?

- 1) конфлікуючі сторони використовують лише ділові аргументи;
- 2) конфлікуючі сторони намагаються принизити опонента;
- 3) конфлікуючі сторони дарують один одному подарунки;
- 4) конфлікуючі сторони ніколи не вітаються один з одним.

5. Що з переліку сприяє уникненню конфліктності?

- 1) раціональна організація діяльності педагогів;
- 2) створення сприятливого соціально-психологічного клімату в колективі;
- 3) конструктивне вирішення конфліктів.

6. У чому сутність урегулювання конфліктів за допомогою методу інтроспекції?

метод передбачає уявлення себе на місці опонента, його думок, почуттів

метод заснований на проникненні в переживання іншої людини

метод базується на логічному мисленні і уявленні стану співрозмовника

немає правильної відповіді.

7. У чому сутність урегулювання конфліктів за допомогою методу емпатії?

1) метод передбачає уявлення себе на місці опонента, його думок, почуттів;

2) метод заснований на проникненні в переживання іншої людини;

3) метод базується на логічному мисленні і уявленні стану співрозмовника.

8. У чому сутність урегулювання конфліктів за допомогою методу логічного аналізу?

- 1) метод передбачає уявлення себе на місці опонента, його думок, почуттів;
- 2) метод заснований на проникненні в переживання іншої людини;
- 3) метод базується на логічному мисленні і уявленні стану співрозмовника.

9. Який метод урегулювання конфліктів базується на уявленні себе на місці опонента, його думок, почуттів?

- 1) метод інтроспекції
- 2) метод емпатії
- 3) метод логічного аналізу.

10. Який метод урегулювання конфліктів заснований на проникненні в переживання іншої людини?

- 1) метод інтроспекції
- 2) метод емпатії
- 3) метод логічного аналізу.

11. Визначте причини конфліктів у педагогічній діяльності:

- 1) нездатність педагога прогнозувати на уроці поведінку здобувачів освіти, несподіваність їхніх вчинків часто порушує запланований хід уроку, викликає у педагога роздратування і прагнення будь-що усунути "перешкоди";
- 2) свідками ситуації стають інші учні, тому вчитель прагне будь-що зберегти свій соціальний статус і тим самим часто доводить ситуацію до конфліктної, учитель, як правило, оцінює не окремий вчинок школяра, а його особистість;
- 3) оцінка учня нерідко будується на суб'єктивному сприйманні його вчинку і недостатній інформованості про його мотиви, особливості особистості, умови життя в сім'ї і т.п.;
- 4) особисті якості школярів і педагога(роздратованість, грубість), нестандартна поведінка учнів.

12. Визначте стратегії педагогічної взаємодії у конфліктах та конфліктних ситуаціях:

- 1) уникнення конфлікту;
- 2) конфронтація(суперництво) у конфлікті;

- 3) стратегія пристосування;
- 4) компроміс;
- 5) співробітництво;
- 6) усі відповіді правильні.

13. Які існують основні стилі поведінки в конфліктній ситуації:

- 1) Пристосування, уникнення, конкуренція, співробітництво, компроміс.
- 2) Ухилення, згладжування, примушення, компроміс, вирішення проблем.
- 3) Компроміс, конкуренція, співробітництво, пристосування?

14. Якою є людина, яка застосовує стратегію конкуренції в управлінні колективом:

- 1) Активна, має певну владу, авторитетна.
- 2) Активна, поважає особисті відносини, впевнена.
- 3) Активна, цінує особистість, цілеспрямована?

15. Коли застосовують стратегію компромісу:

- 1) Коли обидві сторони володіють однаковою владою і мають взає- мовиключні інтереси.
- 2) При небажанні вирішити проблему швидко.
- 3) Коли не влаштовує тимчасове вирішення проблеми?

16. До якої із стратегій належить визначення «с самим важким, але допомагає виробити найбільш прийнятне для обох сторін рішення у складних і важливих конфліктних ситуаціях»:

- 1) Співробітництва
- 2) Компромісу
- 3) Пристосування.

17. У яких ситуаціях застосовується стратегія співробітництва:

- 1) Існують тісні, взаємозалежні стосунки з іншою стороною.
- 2) Напруження дуже велике і є необхідність послабити її.
- 3) Необхідно зберегти мир і добрі відносини з іншими людьми.

ТЕСТОВЕ ЗАВДАННЯ V

1. Завершіть речення: Комунікативна якість мовлення, яка привертає увагу слухача своєю формою, логічним або емоційним підкресленням – це ...

- 1) правильність;
- 2) точність;
- 3) виразність;
- 4) логічність.

2. Яка комунікативна якість мовлення передбачає відповідність мовлення сучасним нормам літературної мови?

- 1) правильність;
- 2) точність;
- 3) виразність;
- 4) логічність.

3. Завершіть речення: Комунікативна якість мовлення, яка забезпечує адекватне розуміння сказаного, – це...

- 1) ясність;
- 2) точність;
- 3) виразність;
- 4) логічність.

4. Яка комунікативна якість мовлення пов'язана з правильною літературно-нормативною вимовою, з відсутністю позалітературних елементів?

- 1) правильність мовлення;
- 2) точність мовлення;
- 3) чистота мовлення;
- 4) логічність мовлення.

5. Слова якого рядка наголошені неправильно:

- 1) мі́тар, об'єднáння, по́милка, новина́, щі́пці;
- 2) ца́рина, вимóва, нена́видіти, фено́мен, чорно́слив;
- 3) зага́дка, пере́кис, типóвий, соломи́на, терези́;
- 4) до́нька, до́центу, чергові́й, дочка́, кропива́.

6. Виберіть рядок, у якому всі слова мають наголос на другому складі:

- 1) заробіток, витрати, газопровід, центнер, терези;
- 2) вимова, вітчим, середина, дочка, учення;
- 3) перепис, благовіст, навчання, вірші, вимога;
- 4) фаховий, бюрократія, мабуть, адже, громадянин.

7. У якому рядку всі неправильні конструкції?

- 1) об'єм знань, існуюча мережа, область науки;
- 2) значно зростає, оплачувати проїзд, бути за приклад;
- 3) лише в освіті, деякою мірою, не звернув уваги;
- 4) на мою адресу, за всіма правилами, цей наказ.

8. Визначте рядок, у якому порушено морфологічні норми?

- 1) шестидесяти, п'ятистами, три лимона, четверо сестер;
- 2) сорока шести, трьомастами, чотири гектари, троє дверей;
- 3) дев'ятьомастами, десятеро вікон, п'ятдесяти;
- 4) сімомастами, три рази, два з половиною метри, нулем.

9. Слова якого рядка в род. відм. одн. мають закінчення -а (-я)?

- 1) горіх, рахунок, сум, акт, соняшник;
- 2) імпульс, графік, розвиток, абзац, Іртиш;
- 3) сектор, документ, обсяг, живопис, агент;
- 4) центнер, каштан, радіус, гараж, Мороз.

10. У якому рядку порушено точність мовлення?

- 1) дружні відношення;
- 2) зумовити зміни;
- 3) погіршення здоров'я;
- 4) поверхові знання.

11. Зазначте, у якому рядку неправильно дібрано відповідники:

- 1) бывший – бувший, следующий – наступний, по вине – з вини;
- 2) многочисленный – численний, совпадать – збігатися, сопоставлять – зіставляти;
- 3) по вкусу – до смаку, по полям – по полях, по желанию – на бажання;

4) по опыту – з досвіду, при помощи – за допомогою, при входе – біля входу.

12. У якому рядку порушено точність мовлення?

- 1) водяна лілія, освітлений будинок, правильне рішення;
- 2) водяна поверхня, гармонійний розвиток, висвітлений у творі;
- 3) гармонічний ряд, музична вікторина, присадибна діляниця;
- 4) дружний колектив, дружній тон, музикальне училище.

13. Виберіть визначення, що відповідає терміну логічність мовлення:

- 1) комунікативна ознака мови, пов'язана з правильною літературно-нормативною вимовою, з відсутністю позалітературних елементів;
- 2) відповідність мовлення нормам літературної мови;
- 3) мовлення, у якому є внутрішня закономірність, яке відповідає законам логіки і ґрунтується на знаннях об'єктивної реальної дійсності;
- 4) відповідність вжитого слова його значенню і точний зв'язок між словами в мовленнєвому потоці.

14. У якому рядку порушено доречність мовлення?

- 1) Цей документ підписав заступник директора.
- 2) Довідку видано для представлення в школі.
- 3) 9 листопада – День української писемності та мови.
- 4) Матеріали конференції вже опубліковано.

15. Вимога до мовлення педагога, яка характеризується точним відбором мовних засобів для передачі інформації з урахуванням можливості сприйняття і підготовки слухачів:

- 1) доступність;
- 2) виразність;
- 3) багатство і різноманітність;
- 4) логічність.

ТЕСТОВЕ ЗАВДАННЯ VI

1. Дихання, голос, дикція і темпоритм - це:

- 1) комунікативні якості мовлення;
- 2) складові техніки мовлення.

2. Загальні ознаки мовленнєвої культури викладача:

- 1) ясність, точність;
- 2) простота;
- 3) чистота;
- 4) правильність;
- 5) мета.

3. Правильність, виразність, ясність, точність, стислість, доцільність, пестливість - це:

- 1) комунікативні якості мовлення;
- 2) складові техніки мовлення.

4. Сукупність елементарних прийомів фонаційного дихання, мовленнєвого голосу та дикції, доведених до ступеню автоматизованих навичок, що дозволяє вчителю з максимальною ефективністю здійснювати мовленнєвий вплив – це:

- 1) техніка мовлення;
- 2) виразність мовлення;
- 3) дикція(вимова);
- 4) інтонація(тон), темп мовлення.

5. До технічних показників виразного мовлення належать:

- 1) дихання, голос, дикція (вимова);
- 2) інтонація(тон), темп;
- 3) милозвучність;
- 4) діапазон.

6. Визначте основні властивості голосу вчителя:

- 1) сила (об'ємність, звучність), політність (злитність);
- 2) гнучкість(рухливість), діапазон;
- 3) тембр, милозвучність, сугестивність, витривалість;
- 4) усі відповіді правильні.

7. Знайдіть правильне співвідношення:

- а) темпоритм - 1. Найголовніший елемент техніки мовлення, який для вчителя є основним засобом праці;
- б) голос - 2. Це ясність і чіткість у вимові слів, складів і звуків;
- в) дикція - 3. Це швидкість в цілому та тривалість звучання окремих слів, складів, а також пауз у поєднанні з ритмічною організованістю, розміреністю мовлення.

8. Швидкість, з якою лектор вимовляє слова, речення, весь текст у цілому це:

- 1) дикція;
- 2) темп мовлення;
- 3) інтонація;
- 4) ритм мовлення.

9. Здатність голосом впливати на слухача, транслювати, навіювати йому необхідний емоційний стан навіть безвідносно до змісту мовлення:

- 1) сугестивність;
- 2) діапазон;
- 3) тембр;
- 4) милозвучність.

10. Здатність “посилати” свій голос на відстань і регулювати силу голосу:

- 1) сугестивність;
- 2) діапазон;
- 3) тембр;
- 4) політність.

11. Позначте визначення мовленнєвого етикету:

- 1) Процес спілкування шляхом мови, який має свої внутрішні закони і базується на певній системі усталених культурних норм.
- 2) Мікросистема національно специфічних стійких формул спілкування, прийнятих і приписаних суспільством для встановлення контакту співбесідників, підтримання спілкування в певній тональності.

3) Єдина, цілісна, складна знакова система фонем, морфем, слів, словосполучень, речень, що служить не лише засобом комунікації, обміну думками, закріплення думок, а й засобом їх формування.

ТЕСТОВЕ ЗАВДАННЯ VII

1. Вербальні комунікації здійснюються за допомогою

- 1) жестів;
- 2) певного темпу мови;
- 3) встановлення певної дистанції між тими, хто спілкуються;
- 4) усної мови.

2. Невербальними засобами спілкування є

- 1) рукостискання;
- 2) хода;
- 3) телефон;
- 4) погляд.

3. Кінесичні засоби спілкування – це

- 1) ритміко-інтонаційні боки мови;
- 2) зорово сприймані рухи іншої людини, що проявляються в міміці, позі, жести, погляді, ході;
- 3) орієнтація партнерів у момент спілкування і дистанція між ними.

4. Просодичними засобами невербального спілкування виступають:

- 1) інтонація;
- 2) жести;
- 3) плач;
- 4) дистанція між тими, хто спілкується.

5. Екстралінгвістичними засобами невербального спілкування є

- 1) покашлювання;
- 2) тембр голосу;
- 3) сміх;
- 4) паузи.

6. Такесичними засобами невербального спілкування виступають:

- 1) жести;
- 2) рукостискання;
- 3) напрям погляду.

7. Проксемічними характеристиками невербального спілкування є

- 1) кут спілкування партнерів;
- 2) телефон;
- 3) міміка.

8. Для ведення незалежного спілкування необхідно обрати позицію

- 1) за діагоналлю;
- 2) один проти одного;
- 3) поруч один з одним;
- 4) кутового розташування.

9. Щоб бесіда була ефективною, необхідно дивитись співрозмовнику в очі:

- 1) весь час розмови;
- 2) 2/3 часу розмови;
- 3) половину часу розмови;
- 4) іноді.

10. Якщо людина мимохіть у розмові з Вами повторює Вашу позу, жести, слова, міміку, то вона, вочевидь:

- 1) невпевнена в собі людина, усе копіює;
- 2) нервується, знервована;
- 3) хоче швидше з Вами попрощатися;
- 4) погоджується з Вами.

11. Соціальна зона характеризує відстань, на якій люди спілкуються:

- 1) з великою аудиторією;
- 2) із друзями;
- 3) з незнайомими людьми;
- 4) із близькими людьми

12. Яка частина тіла людини найбільш контрольована в процесі спілкування:

- 1) руки;
- 2) обличчя;
- 3) тулуб;
- 4) ноги.

13. Під час вирішення проблемної ситуації на виробництві як краще посадити учасників дискусії:

- 1) за квадратний стіл;
- 2) за круглий стіл;
- 3) за прямокутний стіл.

14. Підберіть правильну інтерпретацію зазначеним жестам:

1	руки схрещені на грудях;	а) нетерпіння;
2	співрозмовник потирає очі;	б) непевність, страх;
3	співрозмовник гризе нігті;	в) недовіра;
4	легкий нахил голови набік;	г) оборонна позиція;
5	легке постукування пальцями;	д) спокій, задоволення.

Для нотаток

Для нотаток

Навчальне видання

**ОСНОВИ ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОГО
СПІЛКУВАННЯ**

Методичні рекомендації до самостійної роботи студентів

Укладач:

Костик Любов Богданівна

Відповідальний за випуск – **М. І. Олійник**

Літературний редактор – **О. В. Лукул**

Технічний редактор та дизайнер обкладинки – **А.В. Цвіра**

Підписано до друку 21.09.2022. Формат 60x84/16.

Умов.-друк. арк. 2,8. Обл.-вид. арк. 3. Зам. Н-100.

Видавництво та друкарня Чернівецького національного університету.

58012, Чернівці, вул. Коцюбинського, 2.

e-mail: ruta@chnu.edu.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 891 від 08.04.2002.